

Føroyanavnið eina ferð enn.

Eftir Chr. Matras.

Í 400 ár — tað vita vit við vissu — hava menn spurt: Hvat merkir landsnavnið Føroyar? Líta vit at svørunum, sum menn við penni í hond hava givið sær sjálvum, síni tíð og okkum, sum spyrja í dag, so finna vit í tveimum av teimum evni, sum fær huga okkara at sveima viðari, enn vit frammanundan høvdu væntað. Í øðrum førinum — *Torfæus* (1695) — er borin fram tann hugsanin, at Føroyar, áðrenn menn festu fót her, vóru »hjállur« hjá (sjórænarum ella) víkingum (piratæ). Við øðrum orðum sagt: menn, sum leitaðu vestur í hav at ræna fæ í bretskum og írskum londum, hava onkuntíð slept seyð á land í Føroyum, seyðurin treivst væl og nørðist, so at altíð bar til at leggja at landi har at fáa sær feskt. Seyður kundi tí vera í oyggjunum, tá ið norrønir menn seinni búsettust har, og landsnavnið Føroyar »seyðaoyggjar« var hóskaði navn á hesum óbygdu oyggjum, heldur Torfæus, sum vit seinni skulu siga frá. Torfæus visti ikki, at írar høvdu búð í Føroyum, áðrenn Grímur Kamban bygdi landið. Í hinum førinum — *Brøgger* (1930, 1937) — veit høvundurin, at írar hava búð í Føroyum, áðrenn norrønir menn nómu land har, og hansara hugsan er tí, sum seinni verður greitt frá, at fyri sunnan og vestan Føroyar frættu norrønir menn um land okkara, og at tí er líkt til, at undir landsnavninum (t. e. Fær-) býr írskt (geliskt) orð ella navn, sum hann hevur roynt at finna. Báðar tær her nevndu hugsanirnar elva okkum til at taka spurningin upp av nýggjum og royna at skoða hann í sambandi við tað, sum vit nú halda okkum at vita bæði um navnið og um elstu búsetingina í Føroyum.

Beinast er at siga hetta alt fyri eitt: Sum landsnavnið er vorðið í dag, Føroyar (Føroyum, Føroya), sagt: Förjar (Förjun, Förja), var tað ikki í vikingatíðini og tað mesta av miðöldini. Í seinna parti av navninum kendist tá skiliga aftur orðið »oy«, skrivað »æy, øy, ey«. Fyrri parturin av navninum hevði tá eitt (langt) —æ—, sum longu í 15. öld, í hvussu er í støðum, hevur verið framborið sum (langt) —ø—. Styttingin av hesum —ø— til stutt —ö— (í Suðuroy stutt —ø—) er eitt uppafstur yngri fyrbrigdi. Men hvat er so hetta Fær² í landsnavninum?

Í 1849 kom norski søgufrøðingurin P. A. Munch, sum tá var staddur í Edinburgh, fram á eitt handrit, har ein Noregs søga stendur í, »Historia Norwegiæ« tey kalla. Handritið, sum skrivað er í 15. öld, er av fyrstu tíð komið úr Orkn²oyggjum (Koht 1950). Tað er skrivað á latíni. Noregs søgan er bert til í hesi uppskriftini, men upphavsritið man vera sera gamalt, Halvdan Koht heldur, at tað varð skrivað o. u. 1170, aðrir halda onkuntið aftan á 1200, men yngri enn frá fyrru helvt av 13. öld fær tað neyvan verið. Í fyrri parti av »Historia Norwegiæ« er sagt frá Noregs landi og fólki, frá oyggjunum vestur í havi: Orknoyggjunum, Føroyum og Íslandi, í seinna parti frá kongunum, sum stýrt hava Noregs veldi — tann seinasti er Ólavur halgi. Pettið um Føroyar er hetta:

»De jnsulis ouium.

Sunt jtem jn refluendis oceanj¹⁾ jnsule numero (tal er einki, heldur ikki glopp til tal) quas prima (eigur helst at vera: patria) lingua farcar (hetta er løgin misskriving fyri: Fær²

¹⁾ Eiliv Skard sigur í »Målet i Historia Norwegiae« (Oslo 1930), at høvundurin nýtir eitt orð, sum annars ikki er funnið, refluendum, ella beinari fleirtal av slíkum orði refluenda, og leggur afturat: ». . sjølve fyrestellingi um at havet »flyt attende«, finst alt hjá Solinus og lever vidare t. d. hjá Honorius; ordet fluenda (plur.) finst t. d. hjá Prudentius, som ogso nyttar ordlaget refluo in salo; men sjølve ordet refluenda hev me ingen stad funne. (Í undirgrein): Martianus Capella hev maris fluenda.« (Bls. 83).

ey(j)ar) jncole appellant. Jbi enim ruricolis opimus grex affluit. Sunt quibusdam jnde millia ouium. Quj jtem jnsulani regibus nostris certis temporibus tributa persoluunt.«

(T. e. Frá »seyðaoyggjum«. Har í havinum eru oyggjar, í tali . ., sum fólkið á móðurmáli sínum kallar Færey(j)ar (»farcar«). Tí har hava bændur nógv og feitan seyð, og eiga summir í túsundatali av seyði. Eisini hesir oyggjasmenninir lúka á ávísum tíðum kongum okkara skatt).

Maðurin, ið skrivaði »Historia Norwegiæ« av fyrstu tíð, hevur ikki verið í iva um, at Fær í landsnavninum merkti: seyður. Hetta var so onkuntið um ár 1200. Ivin um týðningin er yngri. Hann kemur ikki til máls fyrr enn í 16. øld. Tað er hin norski presturin Absalon Pedersøn Beyer, sum fyrstur av monnum letur okkum vita, at kjak var um týðningin av navninum. Sjálvur skrivur hann vanliga navnið »Ferø«, men eisini »Ferøier«. Tað er í »Om Norgis Rige« (1567; 1895, bls. 57): »Faarø eller Fierø,¹⁾ huorlunde mand det biscopts stict kalle vil, daa far mand ey vilt, fordi deris meste varer ere faar oc fier, oc have de eit faar til deris secrete (t. e. innsigli, merki), oc er eit saare got land, overflødigt af faar oc fugel . .« (sí eisini: Útiseti VII, 1952, bls. 10). Vit kunnu spyrja: er tað í skriftum, at menn hava trætst um upprunan at landsnavninum? Vit vita tað ikki. Í teirri tíðini var nógv samband ímillum Bergen og Føroyar (Útiseti 1952), og væl kann tað hava verið munnligt orðaskifti, sum orð harra Absalons sipa til.

Í 1593 gav hin lærði íslendingurin *Arngrímur Jónsson* út, í Keypmannahavn, eitt rit á latíni, nevnt »Brevis Commentarius de Islandia«. Har stendur í m. a. (1950, bls. 14): »Insulæ, quæ ab ovium multitudine Færeyjar, se rectius Faareyjar, dictæ sunt . .« Her er tað mongdin av seyði, sum givið hevur oyggjunum navn. Sbr. annað rit eftir sama mann, »Crymogæa«, prentað í Hamburg 1609,

¹⁾ Eins og Tarnovius setir hann inn »i« í navnið til tess at fáa tað at hóska saman við orðið (fyri) »fjødur«.

har (1951, bls. 15) stendur (í hvønnfalli): »Insulas Farense (ab ovium multitudine Fære yar vulgò appellatas)«. Høvur undurin veit helst, at eina ferð æt seyður á norrønum máli »fær«, men hann tekur danska orðsniðið »får« til hjálpar. Ella hvat rit hefur hann kent, sum hefur roynt at týða navnið av seyðamongd landsins? Eftir øllum líkindum hefur hann ikki hetta frá harra Absaloni — handrit Absalons varð ikki prentað fyrr enn í okkara tíð (1893).

Um Peder Claussøn Friis (1545–1614) hefur kent rit Absalons, vita vit ikki. Men rit Arngríms, »Brevis Comm.«, hevði hann, og nýtti hann í summum, sum hann skrivaði. Nú vita vit ikki, um roynd harra Pæturs at týða landsnavnið er skrivað eftir tað, at hann fekk bók Arngríms í hond. Stykkið sjálvt um Føroyar, sum navntýðingin er endin á, hefur hann annars »antegnet efter en Studenters Beretning, som var fød paa Færøi, ved Naffn Jacob Oudensøn« so tíðliga sum í 1592. Eftir útgávu G. Storms av verkum harra Pæturs (1881, bls. 433; sbr. útgávu Worms av Norrigis Beskriffelse, 1632, bls. 153) ljóðar hetta um navnið soleiðis:

»En Part mene at disse Øer hafue deris Nafn aff Faar, huilcket icke er troligt, efterdi at Faar er et Dansk Ord, oc icke et Norske, men burde at kaldis Saudøi (ella: Sødøj), thi en Saud (ella: Soud) er et Faar paa gammelt Norsk Maal.

Saa mene oc somme at de kaldis saa aff Fiere eller Fiedre, for de mange Fugle-fiedre, der falder, eller Fierøer, fordi de ligger fier, det er langt bort fra Norrig, men det er alt uvist.« — Aftur at hesum kunnu vit leggja, at Jens Lauritssøn Wolf í »Norrigia Illustrata« (1651, bls. 201) tekur uppافتur greiningar harra Pæturs, men nevnið ikki triðju royndina at týða navnið.

Thomas Tarnovius tekur spurningin um navnið upp aftur í »Ferørs Beskrivelser« (1669). Hann hefur lisið Peder Claussøn, og kanska eisini Wolf. Hansara hugsan (í útgávuni hjá Hákon Hamre, Færoensia II, Khn. 1950,

bls. 33—34) kemur fram í tí, hann skrivar »Om Det Ord Ferøer«:

Huor af Ferøer haffuer sit Nafn, der om ere ulige mæninger: thi nogle ere i denne mæning, at den haffuer først bekommet sit Naffn af Faaer, oc i saa maader sige at den burde kaldis Faarøe, i henseende til de mange Faaer der findis paa landet: Men denne mæning kand icke staae for fulde. Efftersom af Historierne kand erfaris, at Ferøe med sine første folck haffuer udsprung af de Nordsche: Nu kaldis et lam icke et Faaer paa Nordsche, men det kaldis en Søid. Derfore haffue de Nordsche icke giffvit Øerne Nafn af Faaer, thi haffde de det vilt giort, da haffde de kaldit dem Søidøer paa deres eget Maal, huilcket dog icke kand findis. Her for uden haffue de nordsche den tid de først samme Øer haffue fundet, da haffuer der huercken været folck eller fæ, oc de kunde derfore icke giffue Øerne Nafn af det som der icke vaar, til med kand det icke siunes rimeligt, at de haffue ført faar med dennem, den tid de Øerne først funde, thi de vare gantscke uvisse om samme Øer vare bequemme til faar at føde, eller icke. — Andre giffue fore at Ferøer haffuer sit Nafn af ferner, som siges om den Ting som er langt borte i den henseende, at de ligge saa langt frae Norge. Men denne foregiffvelse kand icke eller staae ved Mact, helst effterdi at andre stæder som de Nordsche før haffue fundet end Ferøer, haffuer ligget oc saa længer borte. I den henseende kunde de kaldet Island Ferner eller et land som laae langt borte, thi det ligger vel 80 mile ferner frae Norge end Ferøer, oc er oc før fundet med folck af dem besatt end Ferøer. — Men ieg er fuldkommeligen i denne mæning, at Ferøer haffuer først bekommet sit Nafn af Fiør, huilcket er et Nordsche oc Færiscke ord, oc er paa voris danscke saa meget som Fier eller Fiæder af fugle. Och denne min mæning Confirmerer ieg her med, fordi at lige som Island er giffuen sit Nafn af is, fordi de Nordsche haffue der fundet for sig megen is der de det funde. Saa i lige maader der Ferøer først af de Nordsche ere fundne, da haffue de giffuet Øerne Nafn af det som de funde for sig moxen udi alle Øer, som Gud oc Naturen af første tider haffde forordineret der i biærgene at være; Nemblig af Fiør eller fiær for medelst de mange tusinde Søefugle de funde for dennem, baade runden omkring Øerne, saa oc udi biærgene, huer af de sluttede i sin tid megen fiæder at ville komme. Och derfore kaldis samme Øer af de feriscke Fiorium eller Førium. Men samme Øers Nafn er nu af de dantscke noget forandrit, oc kaldis Ferøer, huilcket er lettere at udsige.

Torfæus (sí seinni) visti ikki av handriti Tarnoviusar, men hann las gjølla bókina, sum lærari Tarnoviusar, Lucas

Debes gav út í 1673, og helt sera nógv um hana. Í hesi bókin, »Færoæ et Færoa Reserata«, bls. 176—79, leggur Lucas upp í kjakið um landsnavnið. Hann hevur lisið útgreiðing Peder Claussøns um spurningin, og kanska hevur hann eisini kent Tarnoviusar rit. Lucas tekur so til orðanna:

Hvor aff disse Øer hafve faaet det Naffn Færøe / eller Færøer / ere atskillige Meninger. Somme ere udi den Mening / at Landet saaledis skulde være blefven kaldet aff Faar / formede(l)st Faarenis Mangfoldighed / der auflis: hvilcket er urimeligt / efftersom Grimer Camban fant ingen Faar for sig paa Landet; Oc hafver det icke faaet Naffnet / siden Faarene ere der siden plantede: Thi førend den rette Colonie med Folck oc Fæ er djd henflyt / hafver Landet længe tilforn hafft sit Naffn; oc ofver alt dette / er Faar et Dansk Naffn / kaldis paa gammel Norsk en Saud / paa Færøesk Soid. Andre ville udtude dets Naffn af Feer: Hvilcket oc strider mod Fornufften: efftersom de gavfe sig da liden Tancke om Feeren / oc vidste intet aff deris Nytte i Commercien. Thi deris Kiøbmandskab hafver meest været Uld / som mand erfarer aff Trunders Historie aff Gøte . . (Her sigur L. D. frá tí, sum hann hevur lisið í Peder Claussøns bók »Norske Kongers Chronica«, Khn. 1633, bls. 256, um Gøtuskeggjar, sum fóru til Noregs at avreiða ull. Hann leggur afturat:) . . Aff hvilcket mand erfarer: Først / at de alleniste hafve lagt Vind paa at giøre Ulden i Penge; Dernæst at de hafve hafft deris Handel paa Norge / hvor Feeren intet gialt / efftersom de selff haffde Fugle-Fangnock paa Landet. Oc derfor hafver mand lidet tænckt paa Feer i Begyndelsen at gifve Landet Naffn der aff: Oc det saa meget diss mindre; effterdi de selff hvercken nu / ey heller fra gammel Tjd hafver brugt Senge-Klæder med Feer stoppede. Nogle ville derivere det aff Fier / det er langt fra / saa som det Land laa langt fra Norrig / oc derfor er kaldet Fierøer: Hvilcket oc er tvivlrædigt; efftersom Issland oc Grønland ligge endda længere fra Norrige / oc derfor billigere kunde en aff dennem bære det Naffn. — Jeg maa legge min Mening her til om det Naffns Oprindelse: oc siunis mig / at Landet hafver faat sit Naffn aff at fare / hvilcket sigis paa gammel Færøeske / at færø¹⁾ hvilcket ocsaa er brugeligt i vor gammel Danske. Thi Stæder udi Danmarck / hvor mand farer med Baader eller Færier fra et Land til et andet / kaldis Færie-Stæder / fra gammel Tjd: Oc efftersom Færøe bestaar udi mange Øer / hvor mand med Baader oc Færier / paa Færø

¹⁾ Hevur sagnorðið *ferja* verið til, hevur tað sjálvsagt ikki merkt »at fara«, men »at føra (við báti)«.

oeske kaldet Færing¹⁾ / icke alleniste maa færre eller fare fra et Land til et andet / men endocsaa med saadanne Baader oc Færing kand fare eller færre imellom alle Øer; da siunes det troligt / at saadan Landets Beskaffenhed hafver gifvet Grimer Camban Aarsag udi første ankomst at kalde Øerne Færøier / som de endnu kaldis paa Færøeske Maal; dog jeg her udi lader en hver sin Mening oc Judicium fri oc udisputerlig. Men som Øerne ere mange / burde Færøe kaldis Færøer / som den ocsaa kaldis aff sine Jndbyggere Færøier: oc udi det Latinske Sprock Færøæ, saa som Orcades, Canariæ, oc andre Provincier / som bestaar udi mange Insuler.

Lucas helt, at tað kundi ikki bera til, at landið hevði navn av seyði (»Faar«), av tí at eingin seyður var í oyggjunum, tá ið menn funnu tær. Men hetta, sigur *Torfæus* (1695),²⁾

1) Lítið er tað trúligt, at hetta orðið nakrantíð hevur verið føroyskt. Norska orðið *færing* (uppr. bátur við fyra árum, lítill bátur) er komið av **fer-æringr* (sbr. *ferærðr bátur*).

2) Tað, sum her er tikið uppáttur úr bók *Torfæusar* (bls. 3–4), ljóðar so á latíni: »A Faar / id est ovibus dictas, ideo minus credit, quod cum primum inventæ sint, ovibus caruerint, id quod probatione eget; poterant autem ovibus abundare antequam Norvegi eas invenerunt, impositis forte a piratis, qṽi illuc receptum habuerunt, ad se, qvoties eas transirent, recentibus carnibus recreandos, qvæ in magnum numerum e paucis subito poterant excrescere. Errat autem quod vocem Faar / peregrinam appellat utpote qvæ minus corrupta Fær / ovem denotans, ut juris Ecclesiastici ab Arnio Thorlaci Episcopo Scalholtensi conscripti Cap. 32. adhuc remanet, ubi inter Færsaudi & Geitfe (alias Geitsaudi) ɔ: oves & capras discrimen evidens ponitur. Itaqve ab ovium multitudine, inventores Norvegos eis nomen indidisse existimo.« Hetta týðir Peter Thorstensen (1770, bls. 2–3) soleiðis: »At de har deres Navn af Faar, vil han saa meget mindre antage, som dette slags Dyr ikke fandtes der, da de først bleve fundne, hvilket behøver at bevises; Thi førend de Norske fandt dem, kunde der være Overflødighed af Faar, som Søerøverne kunde have sadt derhen, hvilke, saa ofte de vare i Farvandet, der havde et Tilflugts Stæd, hvor de kunde forfriske sig med fersk Kiød, da et lidet Antal Faar i en Hast kunde formere sig; Men han tager feyl, naar han kalder Faar et fremmed Ord, saasom det mindre fordervede Ord Fær, hvilket betyder et Faar, endnu findes i Biskop Arne Thorlaksens Kirkeret, i det 32 Capitel, hvor der gøres en saa kiendelig Forskiel imellem Færsaudi og Geitsaudi, der er imellem Faar og Geeder. Jeg tror altsaa, at de Norske, da de fandt øerne, have givet dem Navn af den Mængde Faar, de der fandt.«

er neyðugt at prógva. Tí áðrenn norðmenn funnu landið, kundi tað verið fult av seyði, sum víkingar høvdu slept til at hava á at ganga, tá ið teir vildu hava feskt. Seyður nærast skjótt, leggur hann afturat. Men tá ið Lucas Debes sigur »Faar« ella, sum tað í beinari sniði eitur, Fær, vera eitt ókunnuorð, tá fer hann skeivur. Í kirkjurætti Árna biskups Tollakssonar (á Skálholti), 32. kap., er orðið til, tí skilliga verður har gjørdur munur á »Færsaudi« og »Geitfe« (ella eisini: »Geitsaudi«), t. e. munur á seyði og geit. Og hann endar so: »So statt haldi eg, at av seyða mongdini, sum í var, góvu norðmenninir, sum funnu oyggjar, teimum navnið.«

Sum vit hava sæð, eru íslendingarnir báðir, *Arngrímur* (1593) og *Torfæus* (1695), sum eyðvitað vóru nógv kónari í fornmalinum enn norðmenn tá, enn føroyingar og ein danskur maður sum Lucas Debes, samdir um, at Føroyar hava í navni sínum orð, sum merkir »seyður«. Hvørgin teirra kendi »Historia Norwegiæ« — hvørgin teirra kendi rit Dicuils, sum vit seinni fara at røða um. Aftur at hesum kunnu vit leggja tað, sum P. A. Munch í útgávu síni av »Historia Norwegiæ« (1850, bls. 40) sigur í eini viðmerking (hann heldur, at »farcarr« er misskriving fyri »Fareyjar«): »Fareyjar / Plerumque Færeyyar, e norico fær, svecio fár, i. e. ovis. Ista tamen vox in Norico rarissime occurrit; usitatissima ovis appellatio est sauðr et smali«. Hann veit soleiðis at siga okkum, at í fornmalinum var til eitt orð »fær«, seyður, men orðið var sera sjáldsamt, oftast æt sama dýrið »sauðr« ella »smali«. G. Storm, í síni útgávu av sama verki (1880, bls. 92), tekur upp aftur greining Munchs, men leggur afturat tann vitnisburðin um tann nógva seyðin, í oyggjunum var fyrst í 9. øld, sum frá er sagt í verki Dicuils. Longu í *Cleasby-Vigfusson* (1874) varð víst á hetta sambandið ímillum frásøgn Dicuils og landsnavnið Føroyar, t. e. Færeyyar. Sama ger *Hammershaimb* í innganginum til Fær. Anth. (1891, pag. VI–VII). *Marius Hægstad* (1917, bls. 102–103) ivast heldur ikki í

málsliga upprunanum á navninum og nevnið javnstødd dæmi, har —æ—, sum í nútíðarsniðinum á navninum, er vorðið —ø— í føroyskum.

Stutt sagt, eingin málfrøðingur hesi seinastu hundrað árin hevur ivast í, at hitt sjáldsama orðið fær var fyrri liður í landsnavninum. Men í 1930 var tað mest sum hin forni ivin kyknaði uppáttur, tí tá vísti fornfrøðingurin A. W. Brøgger professari á, í bókini »Den norske bosetningen på Shetland-Orknøylene« (bls. 31–33), at mest var líkt til, at norskir menn fyrri vestan hav høvdu fingið frænir av Føroyum frá írum, og tí kann í landsnavninum vera fjalt — í avbronglaðum lag — tað navnið, sum írar høvdu á landinum. Best er at siga beinan vegin, at uppskot Brøggers um at finna írska orðið »fearrann« (land) aftan fyrri Fær= fær ikki viðurkenning frá nøkrum málfrøðingi. Kortini er vert at taka upp til umrøðu høvuðshugsan hansara, tí sjálvsagt hava írar, sum vitjaðu Føroyar í 8. öld (sí seinni), havt okkurt navn á landinum. Og eingin ivast í tí, at bæði Orknoyggjar og Hjaltland høvdu norrøna bygging, áðrenn norrøni menn búsettust í Føroyum. Heldur er eingin í iva um, at Orkn= í landsnavninum Orknoyggjar er sami navnliður, sum vit finna í t. d. tí gamla latínska (griska) Orcades og tí írska Inse Orc, sum er mong, mong hundrað ár eldri enn ferðir norðmanna vestur um hav. Hetta halda menn nú koma av keltiska orðinum orc »svín«. Soleiðis livir, í umgjørdum ella avskapaðum sniði eitt fornt ónorrønt navn á norrønar tungu. Eisini Hjaltland má, heldur Brøgger, vera gjørt burtur úr ónorrønum navntilfari, og í hesum man mangur málfrøðingur hava lyndi til at halda við honum; men um so er, fær landsnavnið komið av tí írska Inse Catt, sum Brøgger heldur? Geliskkønið menn¹⁾ siga, at av ljóðligum grundum ber hetta ikki til. Men eftir er so tað

¹⁾ Um alt, sum nertir við geliskt mál í hesi grein, havi eg leitað ráð hjá Magne Oftedal professara.

av uppskoti Brøggers, at Hjalt^s (ella Hjat^s) verður ilt at greiða burtur úr norrønum máltilfari.

Tá ið vit koma at Føroyanavninum, liggur fremst hjá norrønum málfrøðingi at spyrja: Hvi skuldi ikki navnið Færey(j)ar verið norrønt? Vit vita í dag meira um hitt sjáldsama orðið fær (seyður), enn Brøgger helt seg vita. Vit hava oyggjanøvn í Noregi, í Orknoyggjum og í Suðurs oyggjum, sum eftir øllum líkindum eru samansett við hesum orði. Tað er mest sum líkt til, at *fær^sey var eitt sam^snevni (appellativ) nýtt um oyggj, sum seyður gekk á, eitt samansett orð, sum má hava verið til tíðliga í víkingatíðini. Í Orknoyggjum eru tvær smáoyggjar, Faray (o. u. 1380: Fareay, o. u. 1600 — hjá Peder Claussøn —: Færøi) og Fara (1492: Faray), og fær navnið av fyrstu tíð her illa verið annað enn *Færey (Marwick 1952, bls. 52 og 186). Merkingin »seyða^soyggj« hóskar væl her. Sama er at siga um Fiaray,¹⁾ norðanvert við Barra, í Suðuroyggjum. Ann^sars eita har suðuri ofta smáoyggjar og hólmar Soay, t. e. Sauð^sey (sbr. ísl. Sauðeyjar).²⁾ Eisini við vesturstrendur Noregs, og tað hevur ikki minni at týða, er til í fleiri støð^sum oyggjarnavnið Færø, har merkingin »seyða^soyggj« hóskar sera væl (Norske Gaardnavne XI, bls. 50).

So statt fær landsnavnið Færeyjar frálíka væl verið fleirtal av navninum Færey, sum her er nevnt. Týðingin í »Historia Norwegiæ« Insulæ Ovium var helst ikki tikin burtur úr ongum, um ár 1200 vistu menn, hvat ið navnið týddi. Einki býður okkum tí at leita burtur í onnur máløki til tess at finna høpi í navninum.

Tað orðið, sum er í landsnavni okkara, fær, n., er ikki funnið í germonskum málum uttan fyri Norðurlanda gátt. Frumsniðið var helst *fahaz, sum er skylt við grískt pókos

¹⁾ Fèaraidh er geliska sniðið, sí Borgstrøm í »The Book of Barra« (ed. John Lorne Campbell, London 1936), bls. 291, framborið [fiaraj].

²⁾ Eg hugsi mær, at Sauð^sey (Soay) er yngri navn enn Fær^sey, men at merkingin er tann sama.

»ull, lagdur«, og (avljóðssamband) við latínsk t *pecus* (hvørś fall: *pecoris*) »neyt«, »smali, seyður«. Fær er sama orð sum danskt og svenskt *får*, nú: *får*. R=umljóðið tey kalla hevur volt tað, at vestanmálini ikki fingur sniðið *får* (sbr. t. d. danskt-svenskt *lår*, fær.ísl. *lær*). Satt er tað, at í nútíðar-máli føroyinga og íslendinga er fær ikki longur til. Heldur ikki er orðið afturfundið í vesturnorskum bygdamálum. Men nútíðarmálini í Føroyum og í Íslandi hava varðveitt ía=stovnin *færi, n., í samansetingini færi=lús »Melo-phagus ovinus«, sum í yngri føroyskum hevur fingið sniðið færilús — við somu ljóðbroyting, »æ« í »ø«, sum er til skjals í landsnavninum Føroyar. Tað er tó hugsandi, at Suðuroyar-sniðið færlús kemur av einum upprunaligum sniði færlús, sum beinleiðis er samansett við orðinum fær. Hetta færi, vit nevndu, hevur helst verið samtøku-navn (kollektívt navn) á seyði, t. e. hevur merkt »seyður« og hevur verið nýtt á sama hátt, sum vit ofta nýta eintal av hesum orði (seyður) í føroyskum.

Orðið fær einsamalt var til í Íslandi á 12. öld. Til tess at vísa á munin (sum tá var) á vanligum »æ« og á »æ« frambornum við nasaljóði skriar rithøvundurin at 1. málfrøðiritgerðini í Snorra Eddu: »annat er þat er sauðrinn heitir fær (—æ— skr.: —e— við króki undir) enn annað þat er hann fær lambs«, t. e. annað er tað, at seyðurin eitur fær, men annað tað, at hann fær (t. e. elur av sær) lamb. — Hetta íslenska dømið, frá miðjuni av 12. öld, er tað einasta, sum til er úr miðöld. Øðrvísi er við samansettum orðum, sum hava varðveitt fær, n. Tey eru til skjals bæði í norskum og íslenskum skriftum. Tvey slík orð eru til, men um annað er at siga, at tað, færskinn, bert er til í sölubrævi úr Romsdal 1428, »brukt om en teig som kalles så« (Brøgger, 1930, bls. 32). Hitt orðið, færsauðr, er til í lóg máli og í bíbliumáli (Stjórn). Í Gulatingslóg (hini eldru) lesa vit (Norges gamle Love I, 75): »Giallda færsauði. oc eigi geitr«; í kristinrætti Árna biskups (N. g. L. V, 50): »Navt oc fer sauþi« (acc. pl.; hdr. o. u.

1300; hdr. o. u. 1360: »sauþi«); í Grágás I (1852), 34: »Þat er kiot er men lata af navt eþa fær sauði. oc geitr. oc svín«. Stjórn hefur hesi bæði dōmini, bls. 45 (um Jabal): »skiliandi brott færsauði fra geitsaudum«, bls. 177 (sbr. 1. Móseb. kap. 30): »huart sem þat er medr færsauðum edr geitsaudum«. Hitt samansetta orðið »færsauðarlamb« hefur Stjórn í tveimum stöðum, bls. 235 (sbr. Dávids sálm 114, 4): »Sua lesum uer (ella: sem lesit er) i psalminum. at sua fognudu fiollin ok glødduz sem ueðrar. en haalsarnir sem færsauda lōmb«, og bls. 279 (sbr. 3. Móseb. 5, 7): »Hefir hann husbondinn sua fátækr uerit. at hann hefir eigi nockut færsaudarlamb (annað hdr.: sauðarlamb) átt.« (Her er »ø« prentað fyrri »o« við króki í erva).

Málsliga hóskar, sum vit hava sæð, greiningin Færeyar: »Seyðaoyggar« (um 1200: insulæ ovium), sera væl, men hvussu hóskar hon sakliga? At Føroyar allar tíðir, síðan fólk kom á land her, hava verið eitt seyðaland við lít, at Gøtu-Tróndur og aðrir avreiddu ull í Noregi, at einasta rættarbótin, sum serføroysk er, er »Seyðabrævið« (1298), at upp at okkara tíð var »seyða ull Føroya gull« o. s. fr. — hetta veit hvør føroyingur, og summir útlendingar við. Tað sakliga ivamálið er ikki her. Nei, høvuðsspurningurin er: Var seyður í oyggjunum, áðrenn norrøni menn búsettust her? Vit hoyrdu, at Torfæus hugsaði sær, at víkingar høvdu landið til seyðaoyggar og høvdu sjálvir slept seyð har. Vit kunnu siga so, at onkur má hava ført seyð inn á oyggjar, hvør hann so hefur verið. Í einum gomlum riti, sum á fyrsta sinni varð prentað og lagt fram fyrri almenning í 1807, er søgd søga, sum prógvar, at seyður, ja, nógvur seyður var í landinum, áðrenn norrøna byggingin tók við. Eg meini her sjálvsagt við hitt eftirsíðan tiltikna landafrøðiliga smáritið *LIBER DE MENSURA ORBIS TERRAE*, sum hin írski munkurin *DICVIL* setti saman í 825, og sum *Walckenaer* var fyrstur at geva út (Paris, 1807) og stutt eftir tað *Letronne* (Paris, 1814) og seinast *Parthey* (Berlin, 1870).

Letronne (1814) var fyrsti maður, sum vísti okkum á, at eitt petti í bók Dicuils er um Føroyar, eitt annað um Ísland. Hesum rannsóknum Letronnes fara vit at líta at, men fyrst taka vit upp frásagnirnar, sum Dicuil flytur fram, og byrja við tí, sum hann sigur um oyggjar við Írland og Bretland:

»Uttan um oyggj okkara Írland («Hibernia») eru oyggjar, summar smáar og summar sera smáar. Dygst við oynna Bretland (Britania) eru nógvar oyggjar, stórar, smáar og miðlingaoyggjar, summar í suðri og summar í vestri, men flestar í útnyrðingshorninum og fyri norðan. Eg havi búð í summum av teimum, í øðrum havi eg bert sett fótin á land, summar havi eg bert sæð, og summar bert lisið um.«

Letronne fær hetta burturúr: 1. í suðri, t. d. Wight, 2. fyri vestan, eitt nú Man og Anglesey, 3. í útnyrðingi: Suðuroyggjar, 4. fyri norðan: Orknoyggjar og Hjaltland. Í Suðuroyggjum hevur hann búð, sagnir hevur hann hoyrt um Orknoyggjar og Hjaltland.

Aftan á hetta sigur Dicuil frá, hvat ið Plinius og aðrir høvundar eftir hann hava skrivað um hitt merkiliga landið Thile (vanliga skr.: Thule), sum Pytheas Massiliensis (t. e. úr Marseille) — í 4. öld f. Kr. — skal hava sagt at vera 6 daga sigling norður úr Bretlandi. Hann nevnið, at Solinus (3. öld e. Kr.) hevur so tikið til um Thile ulstima, at um summarsólstøðu er har eingin nátt og um vetrarsólstøðu eingin dagur. Og nú kemur frásøgn um tað landið, sum Dicuil ikki ivast í er Thile (Thule):

»Nú eru tríati ár umliðin, síðan klerkar, sum verið høvdu í hesi oynni frá fyrst í februar til fyrst í august, søgdu mær, at á sólstøðu, men eisini dagarnar beint fyri og eftir, var sólin so stutt undir, at tað var mest sum hon bert fór aftur undir ein lítlan heygj, og dimmið setti ikki ta lötuna, og skuldi maður gera okkurt, sum gerast skal í dagslýsi, eitt nú at henta lýs burtur úr stúkuni, bar væl til; hann, sum hevði verið staddur uppi á einum fjalli, hevði kanska ongantíð sæð sólina sett. ... Eftir dagalanga sigling norður á leiðina komu teir í frystan sjógv. ...«

In hile ultima in qua aestivo solstitio soledecaneri fidere faciente transitum
 noxnulla. Brumali solstitio perinde nullus dies. Trigesimus nuncamus
 est aquonantiaueruntinibi cleri qui a k̄it februarii usq; k̄it augusti
 in illa insula manserunt. Quod non solum in aestivo solstitio sed in diebus
 circa illud in aestu per unam horam occidens sol abscondit̄e quasi trans parvū
 cumulum. Itaque nihil tenebrarum in minimis spatio ipsos facit sed quicquid
 homo operari uoluerit uel peduculos decanisse abstergere tanquam in
 praesentia solis potest. & si habet ad diem mentium eius fuissent forsitan
 nunquam sol absconderetur ab illis. In medio illius minimi temporis mediu
 noctis fuit in medio orbis terrae ^{b.} Evidentia mentientes falluntur quicquid
 eam conrotationem fore mare scripserunt & quia uernali aequinoctio usq;
 ad autumale continuū diem sine nocte atq; ab autumali uersa uice
 usq; ad uernale aequinoctiū assiduam quādem noctem diu illam augant
 in naturali tempore magni frigoris eam in caliditate ac maiestate in ipsa
 die noctesq; semper per solstitia tempus alternatim habebant. Sed
 nauigatione unius diei ex illa ad boream congelatū mare inueniunt
 sunt aliae insulae multae. In septentrionali britanniæ oceano quae a septem
Stronalibus britanniæ insulis duorum dierum ac noctum recta nau
 gatione plenis uelis assiduo feliciter uento adinque uent. Aliquis p̄ter
 religiosus mihi scripsit quod in duob; aestiuis diebus & una intercedente nocte
 nauigans in duorum nauicula transironem in unam illam introiit.

In illa insulae sunt aliae paruae. fore cunctae simul angustis distantes fretis.

^{b.} In septentrionali hemisphaerio sol in aestiuis diebus circa illud autumale aequinoctiu in minimis spatio ipsos facit tanquam in praesentia solis potest.

In quibus in centum ferme annis hermanno exima scotia nauigantes
 habitauerunt. Sed sic et a principio mundi desertae semper fuerunt terrae
 causa latronum non mariorum uacuae. arboribus plenae innumera
 bilibus ouibus. aduersis generibus multis nimis marinarum auum.
 numquam eas insulas in libris auctorum memoratas inuenimus.
 | aliis solius in collectaneis de germania atq; in hisceus. in hoc otacui
 & in omni septentrionali plaga biliones frequentissimi quibus fer?

Úr handriti frá 10. öld (Lat. 4806, Bibliothèque Nationale, Paris).
 Her er tað, sum sagt er frá londunum, vit halda vera Ísland og Føroyar.

Tann oyggjin, sum Dicuil her heldur vera hitt forna Thile, fær, sum Letronne vísir á, ikki verið annað land enn Ísland. Men Thile (Thyle ella Thule) hjá teimum gomlu rithøvundunum hevur, heldur hann, verið Mainland í Hjaltlandi.

Beint aftaná hetta, sum Dicuil veit at siga frá tí landinum, sum seinni hevur borið navnið Ísland, sigur hann soleiðis frá einum oyggjalandi, sum vit halda okkum bera kenslu við (Parthey 44, Walckenaer 30):

Sunt aliae insulae multae in septentrionali Brittan(n)iae oceano, quae a septentrionalibus Brittan(n)iae insulis duorum dierum ac noctium recta navigatione plenis velis assiduo feliciter vento adiri queunt. aliquis presbyter¹⁾ religiosus mihi retulit quod in duobus aestivis diebus et una intercedente nocte navigans in duorum navicula transtrorum in unam illarum introivit. illae insulae sunt aliae parvulae. fere cunctae simul angustis distantes fretis, in quibus in centum ferme annis heremita ex nostra Scottia navigantes habitaverunt. sed sicut a principio mundi desertae semper fuerunt, ita nunc causa latronum Nor(t)mannorum vacuae anachoritis, plenae innumerabilibus ovibus ac diversis generibus multis nimis marinarum avium. numquam eas insulas in libris auctorum memoratas invenimus.

T. e.: Nógvar aðrar oyggjar eru norður í Bretlandshavi. Hagar kemst úr norðuroyggjum Bretlands, um siglt verður í tveir dagar og tvær nætur beina leið við fullum seglum, og um vindurin er til vildar alla tíðina. Ein frómur prestur (?) hevur sagt mær, at hann tveir summardagar og náttina ímillum fór leiðina hagar á einum lítlum báti við tveimum bekkjum og lendi í einari oynni. Hesar oyggjarnar eru flestar smáar, og mest eru mjá sund ímillum teirra, og hava í oyggjunum búð í næstan hundrað ár einbúgvar, sum komnir vóru úr okkara Skotlandi (t. e. Írlandi) við bát. Men sum

¹⁾ Letronne lesur, sum eitt handritið hevur, *probus*, hinir útgevarnir hava sum her: *presbyter*.

tær frá uppstøðu heims altíð vóru mannleysar, so hava norskir víkingar gjørt tær oydnar við munkar, men fullar eru tær av óteljandi seyði og mongum ymiskum sløgum av sjófugli.

Letronne kundi ikki at lesa nakra norðurlandatungu, men hann las tað, sum íslendingar høvdu skrivað á latíni, ella søgur, sum teir høvdu týðing av ella viðmerkingar við á sama máli, og tó at hann einar tvær ferðir tekur til Lucas Debes, so hevur hann ikki kent bók hansara, bert tað, sum Torfæus hevur frá honum. Men *Arngrím* (1609) hevur hann misskilt, tá ið hann sigur, at »Færeyar« hava navn av tí nógva fuglinum har er. Høvuðsúrslit hansara, at tað oyggjalandið, Dicuil her røðir um, fær ikki verið annað enn Føroyar — tað svitast ikki.

Fyri okkum her hevur tað mest at týða, at av rannsókn um Letronnes fingur vit vissuna fyri, at nógvur seyður var í oyggjunum um tað mundið, tá ið norrønar menn búsettust í Føroyum. — Navnið *Færeyjar* (»Seyðaoyggjar«, »Insulæ Ovium«) hóska so væl í øllum lutum, at tað tykir mær rangvørgt at hugsa, at annað enn fornorskt tilfar er í tí.

SUMMARY

In ancient times the geographical name *Føroyar* (pronounced: *førjar* forms with *ø* first from 15C) was always written *Færey(j)ar*. In a document from c. 1200, the so-called »*Historia Norwegiæ*« (first printed 1850 from a 15C Orkney ms.) the name is translated »*Insulæ Ovium*«. The same interpretation is found — independently — in the works of the Icelanders *Arngrímur Jónsson* (1593, 1609) and *Th. Torfæus* (1695). On the other hand the Norwegian Abs. *Pedersøn Beyer* (1569) who had heard of this interpretation — from where is unknown — expresses some doubt as to its correctness, while *Peder Claussøn Friis* (c. 1600), *Th. Tarnovius* (1669) and *Lucas Debes* (1673) reject it outright.

At that time a word corresponding to Danish and Swedish *får* 'sheep' was unknown in West Norse, it having been replaced by *sauð(u)r* (norw. *sau(d)*, far. *seyður*). But the corresponding West Norse word *fær* (vowel change *a* to *æ* by Rumlaut) was known as a simplex in 12C Iceland since it occurs in the first grammatical treatise (in one ms. of the »*Snorra*

Edda») and as a compound in *færsauðr* 'sheep' in Norw.-Icel. legal language and in biblical texts. In addition we have the names of certain islets: Norw. *Færoy*, Orkney *Faray* or *Fara*, Hebridean *Fiaray*, which all seem to mean 'Sheep Island', cf. the common Hebridean island name *Soay*, an original *Sauðey* (cf. Icel. *Sauðeyar*), having the same meaning. Finally Icel. *færilus* and *Far. færilus* (change from *æ* to *ø* as in *Føroyar* from *Færey(j)ar* 'sheep-tick' presuppose a neuter *ia*-stem *færi* as a derivative of *fær*.

Debes considered it inconceivable that sheep were present in the Faroes when these were discovered by the Norsemen. To this Torfæus rejoins: »poterant autem ovibus abundare antequam Norvegi eas invenerunt, impositis forte a piratis, qui illuc receptum habuerunt, ad se, quoties eas transirent, recentibus carnibus recreandos, quæ in magnum numerum e paucis subito poterant excrescere«. Proof that there were many sheep in the Faroes about 800 was forthcoming in 1807 on the publication of »Dicuili Liber De Mensura Orbis Terræ« (from 825) and Letronne's demonstration in 1814 that the group of islands mentioned in the work and where Irish monks had been settled for a hundred years must be identified as the Faroes. Dicuil says that now (825) these islands were »causa latronum Nor(t)mannorum vacuæ anachoritis, plenæ innumerabilibus ovibus«.

Hence historically as well as linguistically the interpretation of *Færey(j)ar* as 'Sheep Islands' is so appropriate that the suggestion of a pre-Norse element in the name (Brøgger 1930) — as in *Orkneyjar* and possibly *Hjaltland* (Shetland) — seems uncalled for.

BÓKMENTIR

1. *Th. Torfæus*: Commentatio historica de rebus gestis Færeyensium. Havniæ 1695.
2. — Historisk Beretning om Indbyggernes Bedrifter paa Færøerne . . . af det lat. Sprog oversat ved Peter Thorstensen. Kbh. 1770.
3. *A. W. Brøgger*: Den norske bosetningen på Shetland — Orknøylene. Oslo 1930.
4. — Hvussu Føroyar vórðu bygdar. Inngongd til løgtings søgu Føroya. Tórsh. 1937.
5. *Historia Norwegiæ* = Breve Chronicon Norwegiæ, i »Symbolæ ad Historiam Antiquiorem Rerum Norvegicarum. Ed. P. A. Munch.« Chria. 1850.
6. Sama bók i »Monumenta Historica Norwegiæ«, udg. ved G. Storm. Kria. 1880.

7. Sama bók í »Den eldste Noregs-historia. Frå latin ved Halvdan Koht. 2. utg. Oslo 1950.
8. *Absalon Pedersøn Beyer*: Om Norgis Rige (1567). Udg. af G. Storm. Kria. 1895.
9. *Arngrímur Jónsson*: Brevis Commentarius de Islandia (1593) i Bibliotheca Arnamagnæana IX, 1950.
10. — *Crymogaea*, í Bibl Arnamagn. X, 1951.
11. *Peder Claussøn Friis*: Samlede Skrifter. Udg. af G. Storm. Kria. 1881.
12. *Th. Tarnovius*: Færøers Beskrivelser. Utg. av Håkon Hamre, í Færoensia II, 1950.
13. *Lucas Jacobsen Debes*: Færoae et Færoa reserata. Khn. 1673.
14. *V. U. Hammershaimb*: Færøsk Anthologi. Khn. 1891.
15. *M. Hægstad*: Vestnorske maalføre fyre 1350 II: 2: 2. Kria. 1917.
16. *Hugh Marwick*: Orkney Farm-Names, Kirkwall 1952.
17. Den første og anden grammatiske afhandling i Snorres Edda. Udg. af Verner Dahlerup og Finnur Jónsson. Khn. 1886.
18. Stjórn, udg. af R. C. Unger. Chria. 1862.
19. Grágás. Udg. af V. Finsen. Khn. 1850–83.
20. *Dicuili Liber de Mensura Orbis Terrae*. Ed. A. Car. Walckenaer. Paris 1807.
21. Sama bók: A Gustavo Parthey recognitus. Berolini 1870.
22. *A. Letronne*: Recherches géographiques et critiques sur le livre De Mensura Orbis Terræ, composé . . . par Dicuil; suivies du texte restitué. — Paris 1814.